

بررسی حق حریم خصوصی و تعارض آن با مصالح اجتماعی

پدیدآورنده (ها) : اکبری، مریم

حقوق :: نشریه دادرسی :: بهمن و اسفند ۱۳۹۶ - شماره ۱۲۶

صفحات : از ۴۵ تا ۵۰

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1376596>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۲/۰۱/۲۲

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

مقالات مرتبط

- بررسی حدود مصلحت در حریم خصوصی در تعارض با مصالح اجتماعی با رویکردی بر مبانی فقه اسلامی
- مبانی ممنوعیت نقض حریم خصوصی در حقوق ایران و آمریکا
- حریم خصوصی؛ حق یا حکم
- مفهوم سازی خط مشی گذاری رسانه ای: شناسایی مؤلفه ها، فرایند و حوزه عمل
- اطلاق یا تقیید حریم خصوصی و الزامات تحدید یا نقض آن
- حریم خصوصی بین همسران: عرصه تعاملات و تعارضات
- تزامم ارزش های اخلاقی در رسانه و راه حل آن
- جایگاه شنود در نقض حریم خصوصی از منظر فقه و حقوق؛ تأملی بر کتاب «بررسی احکام فقهی و حقوقی استراق سمع»
- مصادیق حق حریم خصوصی در فقه و نظام حقوقی ایران
- امنیت ملی در قبال حریم خصوصی افراد (مطالعه موردی افشای تفتیش ارتباطات الکترونیکی توسط آژانس امنیت ملی ایالات متحده)
- بزه دیده و عوام گرا شدن سیاست کیفری
- روان شناسی خانواده (۵): همسران برتر

عناوین مشابه

- بررسی حق حریم خصوصی و تعارض آن با مصالح اجتماعی
- بررسی حدود مصلحت در حریم خصوصی در تعارض با مصالح اجتماعی با رویکردی بر مبانی فقه اسلامی
- مسئولیت مدنی ناشی از نقض حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و بررسی تطبیقی آن با قوانین موضوعه و اسلامی
- بررسی مفاهیم و جایگاه ادله و احکام تجسس در فقه و تقابل آن با حریم خصوصی افراد
- بررسی تعارض نقش اجتماعی زن با مسوولیت مادری و راه حل آن
- یک رای یک تجربه: مرجع رسیدگی به شکایات سازمان های دولتی علیه آراء دیوان عدالت داری: عبور سیم فشار قوی بر افراز با ملاک نوعی تصرف است (بررسی اثرات خطرناک ناشی از عبور شبکه توزیع برق بر فراز اراضی و حریم های خصوصی اشخاص و آثار حقوقی مترتب بر آن)
- بررسی رابطه ذهن آگاهی با استرس و حمایت اجتماعی ادراک شده در مادران دارای فرزند مبتلا به سرطان و ارتباط آن با بهزیستی روانشناختی در فرزندان
- بررسی میزان سلامت اجتماعی و عوامل مرتبط با آن (مورد مطالعه: زنان ۱۵ تا ۶۵ سال پارس آباد)
- بررسی تعارض کار-خانواده و رابطه آن با رفتار باروری (مطالعه ای در بین زنان شاغل در اداره آموزش و پرورش شهر یزد)
- بررسی نگرش زنان باردار نسبت به سزارین و عوامل اجتماعی- فرهنگی مرتبط با آن

بررسی حق حریم خصوصی و تعارض آن با مصالح اجتماعی

قسمت اول

مریم اکبری، کارشناس ارشد حقوق خصوصی

چکیده

حق خلوت یا تنهایی از جمله حقوق طبیعی بشر محسوب می‌گردد که در گذار جوامع ابتدایی انسانی به جوامع دموکرات و حکومت‌های مردم‌سالار و در تحول مفاهیم به حقوق بشر حاوی تلقی‌های به‌روز کارآمدتری شده است. که یکی از انواع برجسته آن تحت عنوان حق حریم خصوصی شناخته می‌شود. امروزه یکی از عوامل بنیادین تغییر در نگرش نسبت به حریم خصوصی و به‌طور کلی زندگی انسان، ظهور رسانه‌های عمومی و ارتباطی به‌عنوان پدیده نوین بشری است که با رشد انفجارگونه‌ای در حال گسترش و نفوذ به ارکان مختلف زندگی وی می‌باشد. در این مقاله ضمن بررسی نقش و جایگاه حریم خصوصی در میان رسانه‌های ارتباطی نوین، تزاخم‌های پیش روی حریم خصوصی در ارتباط با مصالح اجتماعی طرح و تحلیل شد. آدمی پس از اینکه خود و تفاوت‌هایش را از دیگران بازشناخته، حتی با وجود زندگی جمعی خواستار حریمی شخصی و غیرقابل تعرض بوده است، اما گاه مسائلی روی داده و می‌دهد که پاسداشت حریم خصوصی افراد، در تعارض و تقابل با مصالح اجتماعی قرار می‌گیرد. تشخیص اینکه حفظ و صیانت از کدام یک (حریم خصوصی یا مصالح اجتماعی) اولویت و مشروعیت دارد کار دشوار و پیچیده‌ای است. شناخت جزئیات و مسائل مبتلابه حریم خصوصی، دامنه‌ی آزادی‌ها و اقتضانات آن راهکاری است که جامعه فقهی و حقوقی را در تفسیر و تحلیل آن یاری می‌کند. این مقاله تلاش کرده تا خلأ اطلاعاتی در این زمینه را پر کرده و برای پیشگیری و حل تزاخم‌های احتمالی بین حریم خصوصی و مصالح اجتماعی معیاری بجوید. **واژگان کلیدی:** حریم خصوصی، مصالح اجتماعی، حق خلوت، آزادی اطلاعات، اطلاعات محرمانه

اساساً انسان‌ها همواره نیازمند خلوتی هستند که در سایه آن با آرامش و امنیت به فعالیت‌ها و برنامه‌های خصوصی زندگی خود بپردازند و از مخاطرات و آسیب‌هایی که زوایای پنهان این حوزه از زندگی آنان را تهدید می‌کند، در امان باشند؛ بنابراین ایجاد امنیت و اطمینان خاطر و مصونیت اشخاص از هرگونه تعرض به حریم خصوصی ایشان توسط دولت، به‌عنوان نهاد قدرت عمومی از جمله مهم‌ترین حقوق اساسی و شهروندی است. از جمله موارد ضروری در حفظ حریم خصوصی ارتقاء سطح فرهنگی جامعه از طریق آموزش، برای صیانت از حریم خصوصی توسط خود، به‌ویژه در قبال فناوری‌های نوین، یاری جستن از مبانی اعتقادی در کاهش تعرض به حقوق دیگران، استفاده از روش‌های پیشگیری و قوانین جامع و گسترده و درنهایت حمایت‌های کیفری برای اعمال اهداف مجازات در جامعه است.

گسترش فناوری‌ها و ازدیاد ابزارهای پیشرفته که امکان تجسس در امور دیگران را به‌راحتی فراهم می‌سازند، نگرانی فراوانی درباره از میان رفتن برخی انتظارات مشروع از حریم خصوصی ایجاد کرده است که پیش‌تر مسلم فرض می‌شدند. احترام به حریم خصوصی افراد در مجموعه حفظ اسرار ناشی از زندگی خصوصی اشخاص قرار می‌گیرد (انصاری، ۱۳۸۲: ۳۹) و رازداری از پایه‌های تشکیل و استحکام عنصر اعتماد و امنیت روانی و سلامت و تعادل در روابط جمعی است.

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران گرچه اصطلاح حریم خصوصی به کار نرفته است، اما برخی مصادیق و اجزای آن مورد توجه واقع شده و تعدی و نقض

حریم خصوصی آن بخش از زندگی هر انسان است که در آن از آزادی در برابر بازخواست و کیفر حقوقی برخوردار می‌باشد و هرگونه تصمیم‌گیری درباره آن و نیز اطلاع ورود و نظارت بر آن منحصرأدر اختیار او است و مداخله دیگران در آن یا دسترسی به آن بدون اذن مجاز نیست.

آن ممنوع شمرده شده است. چنانکه اصول ۲۲، ۲۳، ۲۵ قانون مزبور به این مسئله اختصاص یافته‌اند.^(۱) باوجوداین، قانون‌گذار عادی توجه شایسته‌ای به این مقوله نداشته است و در قوانین عادی از حریم خصوصی حمایت کافی صورت نگرفته است و تنها به‌صورت پراکنده در قوانین و مقررات مختلف، مصادیقی از این حق، مورد حمایت است. قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری، مقررات مربوط به ارتباطات پستی، تلفنی و اینترنتی و قانون مطبوعات در زمره قوانینی هستند که برخی از این مصادیق را ذکر نموده و مورد حمایت قرار داده‌اند. وجود ابزار پیشرفته فنی و الکترونیکی، تجسس و سهولت استفاده آنها از سوی دولت‌ها، خطری بسیار جدی علیه حرمت زندگی خصوصی افراد به شمار می‌رود. از این طریق عملاً امنیت و آزادی‌های فردی سلب، اسرار مردم فاش و خلوت و شئون خانوادگی افراد به‌راحتی در معرض دید و شنید قدرتمندانه کارگزاران قرار می‌گیرد. در زمان حاضر، ورود به حریم خصوصی مردم، از طریق استماع مکالمات

تلفنی، بسیار آسان‌تر از ورود بدون اجازه به خانه اشخاص است. ارتکاب چنین اعمالی به‌طور قطع و یقین، سلب امنیت حقوقی افراد و تجاوز بی‌پروای حکومت بر حقوق مردم تلقی می‌شود؛ اما بی‌گمان اینک حریم خصوصی شاخه نوینی از حقوق محسوب می‌شود که اهمیت و حساسیت آن دست کم از حیث رسانه‌های نوین ارتباطی بر کسی پوشیده نیست.

مفهوم حریم خصوصی، مصادیق و موارد آن و نیز اسباب و عوامل نادیده گرفتن آن از سوی دولت‌ها و هیئت حاکمه و اینکه چه چیزهایی داخل در آن یا خارج از آن قرار می‌گیرند و شرایط و موارد ورود به حریم خصوصی، در زمره‌ی مهم‌ترین مسائلی است که تاکنون پاسخی روشن نیافته‌اند. به‌ویژه در نظام حقوقی ایران که کمتر به این مباحث پرداخته شده است. از دیگر سو، متأثر بودن نظام حقوقی ما از فقه امامیه، ضرورت تبیین مسئله حریم خصوصی از منظر استنباط فقهی و به‌خصوص منابع اصلی استنباط چون قرآن و سنت را امری انکارناپذیر می‌نماید. اصطلاح حریم خصوصی در سیستم حقوق غرب اصطلاح جدیدی است و حقوق دانان غربی نیز با دشواری تعریف و ذکر آن روبه‌رو شده‌اند. سؤالی که در این زمینه مطرح می‌باشد این است که راه‌حل تعارض حریم خصوصی با مصالح اجتماعی چیست؟ و یا ضابطه اهم و مهم در بحث حریم خصوصی و مصالح اجتماعی چیست؟

۱- مفاهیم و حوزه‌های حریم خصوصی

۱-۱- مفاهیم

۱-۱-۱- تعریف حریم در لغت

حریم در اصل، واژه‌ای عربی و از ریشه «حرم» (حاء وراء و میم) است که به معنای منع و تشدید است (ابوالحسن، ۱۴۰۴، ق، ذیل ماده حرم).

این واژه در عربی به دو صورت استعمال شده است:

حریم به صورت مفرد، در این صورت به معنای شریک (فیروزآبادی، ۱۴۱۲ ق، ذیل ماده حرم) دوست و همچنین به معنای چیزی است که مس آن حرام باشد و نباید به آن نزدیک شد؛ چون عرب جاهلی به هنگام طواف کعبه، لباس خود را درآورده و برهنه طواف می کردند و بدین سبب که در آن لباس ها گناه کرده بودند تا پایان طواف به آنها نزدیک نمی شدند.

حریم به صورت مرکب در این صورت، کلمه حریم، گاه به مال، اضافه می شود و گاه به انسان؛ در صورتی که کلمه «حریم» به مال اضافه شود به معنای «اطراف و پیرامون» است؛ همانند: حریم چاه که به معنای زمین اطراف آن است که خاک چاه را در آن می ریزند یا برای آب دادن به حیوانات و مانند آن مورد استفاده قرار می گیرد و حریم خانه که به زمین اطراف آن گفته می شود که استفاده کامل از خانه بدان نیازمند است (ابن منظور، ۱۴۱۶ ق، ذیل ماده حرم). در صورتی که واژه حریم به انسان اضافه شود، به معنای چیزی است که باید از آن دفاع کرد و به خاطر آن جنگید. حریم به این معنا، جان، آبرو، اهل و عیال و اموال انسان را شامل می شود. واژه ای حریم در زبان فارسی به معنای زیر استعمال شده است:

– در صورتی که مصدر باشد، به معنای «بازداشتن از [چیزی]» و «بی بهره کردن از [چیزی]» است.

– در صورتی که صفت باشد، به معنایی از این قبیل است: «بازداشت کرده» و «حرام کرده شده» که مس آن جایز نیست؛ چیزی که حرام باشد و دست بدان نتوان کرد؛ چیزی که آن را حمایت کنند و جنگ کنند بر آن.

– در صورتی که اسم باشد، به معنای

«حرمت [و احترام]»، «آبروی مردم»، «گرداگرد حوض و چاه»، «پیرامون»، «دورادور»، «دور و بر»، «حوالی و اطراف» و... می باشد (دهخدا، ۱۳۷۳، ذیل ماده حریم).

حریم در فقه نیز به معنای منع است؛ یعنی چیزی که نزدیک شدن به آن برای غیر صاحبش ممنوع است (مجلسی، ۱۴۰۶ ق: ۴۴۲). موضوع حریم در فقه از دو جنبه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است؛ یکی جنبه اقتصادی و دیگری جنبه اخلاقی؛ جنبه اقتصادی به مال برمی گردد؛ اما جنبه اخلاقی مربوط به مال نیست؛ بلکه مربوط به مالک مال است و لذا حریم، به خود انسان نیز اضافه می شود. بر این اساس، فقها برای حریم، دو مصداق ذکر کرده اند؛ یکی در مورد اموال و دیگری در مورد انسان. آنان معمولاً مصداق اول را در باب «احیاء موات» و مصداق دوم را در ابواب «جهاد» و «حدود» مطرح کرده اند؛ مرحوم علامه حلی، حریم در کاربرد نخست را این گونه تعریف کرده است: «حریم، اشاره است به مواضع نزدیک [یک چیز] که استفاده ی کامل از آن چیز، نیازمند به آن مواضع باشد؛ همانند راه به سوی آب و محل ریختن خاک [چاه] و مانند آن» (علامه حلی، ۱۳: مصداق دوم حریم عبارت است از: «چیزی که [انسان] از آن دفاع و حمایت می کند و بر سر آن می جنگد» (مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ۲۸۴). این معنا هم آبروی انسان و هم اهل و عیال او را شامل می شود. شهید ثانی در بحث دفاع از نفس نوشته است: «انسان حق دارد در حد توان از جان و حریم و مال خویش دفاع کند» (شهید ثانی، ۱۴۱۹ ق: ۴۹).

واژه حریم به عنوان یک اصطلاح حقوقی، اولین بار در ایران – و قبل از اینکه در کتاب های حقوقی به کار رود – در قانون

مدنی به کار رفت و این گونه تعریف شد: «حریم، مقداری از اراضی اطراف ملک و قنات و نهر و امثال آن است که برای کمال انتفاع از آن، ضرورت دارد»^(۳) این تعریف، همان تعریفی است که فقها برای کاربرد نخست حریم ارائه کرده اند. با اینکه بعضی از حقوقدانان ایرانی می گویند: «زبان حقوقی هر کشور، ساخته عالمان حقوق است و همین زبان است که... قانون گذار نیز از آن پیروی می کند» (کاتوزیان، ۱۳۷۲: ۲۱۶). اما خود آنان تعریف مستقلی از حریم ارائه نکرده اند.

کاربرد دوم حریم، چون در قانون نیامده است، حقوقدانان آن را تعریف نکرده اند (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲: ۱۶۵۳) و در آن مورد، صرفاً به اصطلاح «حرمه المنازل» اکتفا کرده و در تعریف آن گفته اند: «حرمه المنازل؛ یعنی پاس احترام منازل مسکونی مردمان داشتن و هتک حرمت منازل نکردن» (پیشین: ۱۶۵۲).

در تعریف حریم خصوصی می توان چنین گفت: «حریم خصوصی آن بخش از زندگی هر انسان است که در آن از آزادی در برابر بازخواست و کیفر حقوقی برخوردار می باشد و هر گونه تصمیم گیری درباره آن و نیز اطلاع ورود و نظارت بر آن منحصراً در اختیار او است و مداخله دیگران در آن یا دسترسی به آن بدون اذن مجاز نیست».

در نهایت برخی حریم خصوصی را این چنین توصیف کرده اند: «حریم خصوصی، گستره ای از عقاید، اعمال، رفتارها، ویژگی ها و مختصات هر شخصی است که برای عموم مردم آشکار نیست و وی به افشای آن رضایت ندارد و به ورود و نظارت دیگران عکس العمل نشان می دهد» (نقیبی، ۱۳۸۹: ۵-۲۸).

در قرآن مجید، سوره های نور^(۳) و الحجرات^(۴) و در کلام حضرت محمد (ص)

بر ضرورت احترام به حریم خصوصی تأکید شده است. در انجیل نیز اشاره‌های فراوانی به حریم خصوصی شده است. در احکام یهودیان نیز از دیرباز مفهوم رهایی از مراقبت به رسمیت شناخته شده است. در یونان باستان و چین کهن هم حمایت‌هایی از این حریم وجود داشته‌اند. در ماده دوازدهم متن اعلامیه جهانی حقوق بشر می‌خوانیم که: «احدی در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات خود نباید مورد مداخله‌های خودسرانه واقع شود و شرافت و اسم‌ورسمش نباید مورد حمله قرار گیرد. هر کس حق دارد که در مقابل این‌گونه مداخلات و حملات مورد حمایت قانون قرار گیرد» و باز در ماده ۱۳ بند یک آمده است: «هر کس حق دارد که در داخل هر کشوری آزادانه عبور کند و محل اقامت خود را انتخاب کند» (دانش‌پژوه، ۱۳۸۳: ۳۴).

در این دو قسمت به حفظ حرمت حریم خصوصی، برخی مصادیق آن، حقوق خصوصی افراد و نیز حمایت قانون از انسان‌ها در صورت مورد تعرض قرار گرفتن اشاره شده است.

۱-۲-۲- حوزدهای حریم خصوصی

۱-۲-۱- حریم اطلاعات

حریم اطلاعات شامل قوانینی است که اطلاعات شخصی نظیر اطلاعات مالی، پزشکی و دولتی افراد را تحت کنترل قرار می‌دهد. این حوزه به «حفظ اطلاعات» هم معروف است. ارتباط میان آزادی اطلاعات و حریم خصوصی درباره اطلاعاتی مطرح می‌شود که به داده‌های شخصی موسوم هستند. در واقع، داده‌های شخصی، جزیی از قلمرو حریم خصوصی افراد را تشکیل می‌دهند. توضیح آنکه هر یک از افراد جامعه خواسته یا ناخواسته، داده‌های^(۵) زیادی

را در اختیار دولت و برخی از مؤسسات بخش خصوصی قرار می‌دهد. در بسیاری از موارد، ارائه این داده‌ها لازمه دسترسی شهروند به خدمات عمومی است؛ برای مثال، استفاده از خدمات بانکی، پزشکی و بهداشتی، آموزشی و تحصیلی، خدمات آب و برق و گاز و تلفن، استخدام در دستگاه دولتی یا خصوصی منوط به آن است که داده‌های شخصی متقاضی در اختیار دولت یا بخش خصوصی قرار گیرد. دسترسی به چنین داده‌هایی برای رعایت مساوات در برخورداری از خدمات عمومی و مبارزه با تبعیض و درنهایت، توزیع عادلانه خدمات عمومی ضروری است. دو خطر و تهدید جدی در جمع‌آوری و استفاده از این داده‌ها وجود دارد: از یک‌سو ممکن است داده‌هایی که ملازمه‌ای بین آنها و ارائه خدمات عمومی وجود ندارد، جمع‌آوری شود و از سوی دیگر، داده‌هایی که با وجود ملازمه‌ی منطقی جمع‌آوری شده‌اند برای اهداف دیگری غیر از ارائه خدمات عمومی به کار روند و درنهایت، از امور مادی یا معنوی شخصی که داده‌ها به او مربوط است سوءاستفاده شود. با توجه به اینکه سوءاستفاده از داده‌های شخصی غالباً بدون اطلاع شهروند صورت می‌گیرد، او از آسیب‌های مادی و معنوی پنهانی و تدریجی که به تمامیت مادی یا معنوی‌اش وارد می‌شود بی‌خبر مانده، نمی‌تواند دفاع و واکنش متناسبی نشان دهد و این هجمه‌ای بزرگ به آزادی، استقلال و کرامت انسانی است.

۱-۲-۲- حریم جسمانی و روانی

حریم جسمانی به حفاظت از جسم افراد در مقابل تفتیش و آزمایش‌های ژنتیکی، دارویی و نظایر آن مربوط می‌شود. نقض حریم خصوصی در زمینه‌ی جسمانی از طرق مختلفی صورت می‌پذیرد؛ بخشی از اطلاعات از طریق تفتیش‌های جسمی

مانند بازرسی بدن قابل دسترسی است. برخی دیگر مربوط به روان آدمی است که با تفتیش عقیده به دست می‌آید. انسان دارای دو بعد جسمی و روحی یا روانی است. نقض حریم خصوصی نیز در هر دو بعد صورت می‌پذیرد. به‌طور عمده بر جنبه جسمانی تأکید گردیده، در حالی که بعد روانی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ از جمله تفتیش عقاید که ممکن است فارغ از جنبه جسمانی و اجبار فیزیکی به انحاء مختلف و تحت فشار روانی صورت پذیرد. به‌طور کلی تفتیش عقیده بر اساس مبانی حقوق بشر و نیز قوانین اساسی کشورهای مختلف ممنوع است. عقیده یکی از جلوه‌های روشن حریم خصوصی است به همین لحاظ یکی از جنبه‌های حمایت از حریم خصوصی مورد حمایت قرار دادن افکار و عقاید انسان‌هاست. بدین معنا که انسان‌ها اختیار دارند افکار و مکنونات خود را با میل و اراده خود به هر نحو و به کسانی که می‌خواهند اظهار کنند.

۱-۲-۳- حریم ارتباطات

حریم ارتباطات به امنیت پست‌های الکترونیکی، تلفن‌ها، پست و سایر اشکال ارتباطات توجه دارد. پیشرفت و توسعه فناوری اطلاعات از موجبات نقض حریم خصوصی به‌ویژه در زمینه‌ی اطلاعات است. تنوع و قیمت نازل برخی از ابزارهای جدید موجب تسهیل در این امر گردیده و آن را تا حدود زیادی همگانی نموده است. لزوم پرداختن به مقوله حریم خصوصی افراد با در نظر گرفتن پیشرفت‌های لجام‌گسیخته فناوری‌های جدید، امری اجتناب‌ناپذیر و حتی اجباری است. پس از پیشرفت علم الکترونیک و میکروالکترونیک، سازمان‌های اطلاعاتی و حتی افراد عادی به راحتی قادر به نفوذ به حریم خصوصی افراد شده و با استفاده

از ادوات و وسایل پیشرفته و کم حجم قادر شده‌اند که به راحتی صدا و تصویر افراد را شنود و یا ضبط کنند.

۱-۲-۴- حریم مکانی

حریم مکانی به اعمال مجموعه‌ای از محدودیت‌ها و نظارت‌ها در محیط کار و زندگی افراد و همچنین اماکن عمومی مربوط می‌شود. حریم مکانی معمولاً توسط نظارت ویدئویی و یا چک کردن هویت افراد مورد تجاوز قرار می‌گیرد. در مواردی ضبط تصویر یا صدای افراد و پخش آن در مکان یا موقعیتی عرفاً حساس صورت می‌پذیرد که می‌تواند ناقض حریم خصوصی آنان محسوب گردد. بیمارستان‌ها و مراکز درمانی، زندان‌ها، کالنتری‌ها، دادسراها و تیمارستان‌ها از بارزترین مصادیق مکان‌های حساس است که ضبط صدا و تصویر جز با رضایت مسئولان آن اماکن امکان‌پذیر نمی‌باشد.

۲- تعارض حریم خصوصی با مصالح اجتماعی

۱-۲- شناسایی تهدیدات حریم خصوصی (به عنوان ناقضان حق بر حریم خصوصی)

جهت مصون بودن انسان از نقض حقوق مسلم از جمله حق خلوت، در راستای طراحی درست تضمین‌های حقوقی و کنکاش در مسائل فقهی جهت حمایت از آن، شناخت دقیق تهدیدگران، امری کاملاً ضروری و جای سخن ویژه دارد. در یک جمع‌بندی کلی می‌توان عناصر تهدیدکننده یا مزاحم حریم خصوصی را در پنج دسته طبقه‌بندی کرد:

یکی از ناقضین اصلی حریم خصوصی، دولت است؛ در اینجا منظور از دولت (به معنای اعم) و اشخاص عمومی می‌باشد. لذا شامل کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌های وابسته، نهادهای دولتی،

مراجع قضایی، اداری و نظایر آن است که به طور کلی تحت عنوان دولت قرار می‌گیرند (محسنی: ۲۰۶).

۲-۱-۱- دولت و سازمان‌های وابسته

اگر دولت، مشی توتالیتر یا دیکتاتوری در پیش گیرد، حوزه‌ی خصوصی بیشتر در معرض آسیب قرار می‌گیرد. در این دولت‌ها، مصلحت سیاسی، سلاح برنده‌ای است که به سادگی زندگی خصوصی مردم را درمی‌نوردد. به رسمیت شناختن مصلحت بدون حدمرز و اختیارات مطلقه برای حاکم به معنای اجازه‌ی نقض زندگی خصوصی است. بدون پیش‌بینی

حریم مکانی به اعمال مجموعه‌ای از محدودیت‌ها و نظارت‌ها در محیط کار و زندگی افراد و همچنین اماکن عمومی مربوط می‌شود. حریم مکانی معمولاً توسط نظارت ویدئویی و یا چک کردن هویت افراد مورد تجاوز قرار می‌گیرد. در مواردی ضبط تصویر یا صدای افراد و پخش آن در مکان یا موقعیتی عرفاً حساس صورت می‌پذیرد که می‌تواند ناقض حریم خصوصی آنان محسوب گردد.

حداقل‌های ثابت قانونی، یعنی حقوق مطلقه‌ی آحاد مردم که هیچ حکومتی به هیچ بهانه‌ای توان زیر پا گذاشتن آن را نداشته باشد، جامعه سالم نخواهد بود. از لحاظ تاریخی، در زمان قرون وسطا، حکومت‌های خودکامه در لوای حمایت کلیسا، خود را جانشینان خدا در زمین

خوانده و بر مردم حکم می‌راندند؛ از این رو، هیچ‌گاه خود را در مقابل مردم پاسخگو نمی‌دانستند (ایزدهی، ۱۳۸۷: ۱۸). اکنون نیز برخی از اندیشمندان غرب، حاکمان را در رتبه‌ای بالاتر از آن می‌دانند که لازم باشد رضایت مردم را کسب نمایند؛ «همان گونه که خداوند نظر مشورتی و یا توافق و رضایت مدارج پایین خلقت را جویا نیست، پادشاهان اصیل و واقعی نیز نباید به دنبال کسب رضایت و موافقت اتباع خود باشند» (وینسنت، بشیریه، ۱۳۸۷: ۸۰). دولت‌ها می‌توانند با روی آوردن به اقتدارگرایی و امنیت‌گرایی جزو اصلی‌ترین کانون‌های تهدیدگر حریم خصوصی به شمار آیند.

۲-۱-۲- مؤسسات و نهادهای خصوصی

غیر از دولت، اشخاص و نهادهای خصوصی در اشکال مختلف نیز ممکن است به عنوان ناقضین حریم خصوصی در جامعه محسوب گردند. پیشرفت فناوری اطلاعات نیز موجب تسهیل در مداخله اشخاص در امور خصوصی دیگران و دستیابی به اطلاعات خصوصی آنان گردیده است (محسنی: ۲۰۹)؛ بنابراین، انباشت اطلاعات شخصی و محرمانه‌ی افراد نزد نهادهای غیردولتی در کنار رشد فناوری، آنها را هم به یکی از تهدیدگران بالقوه‌ی حریم خصوصی تبدیل کرده است. برای نمونه، مراکز تحقیقات پزشکی، ژنتیکی، شرکت‌های بیمه، بیمارستان‌ها و مراکز تحقیقات پزشکی و کارفرمایان حرفه‌ای هر یک به مناسبت اطلاعات مهمی از مشتریان خود در اختیار دارند؛ بنابراین آنها نیز در کنار دولت‌ها، تهدیدگران حوزه‌ی خصوصی‌اند. در حوزه‌ی حقوق بیمه، با توجه به رابطه‌ی میان وضعیت سلامت و سوابق پزشکی افراد، این شرکت‌ها را

به یکی از تهدیدگران حریم خصوصی تبدیل کرده است. آنچه ابعاد دخالت شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی در خلوت شهروندان را گسترده و هم‌زمان پیچیده می‌سازد، افزون بر امکان دسترسی آسان آنها به فناوری‌های نوین، الزاماتی است که برخی دولت‌ها برای شرکت‌های خصوصی در زمینه نظارت بر رفتارهای شهروندان وضع می‌کنند. در آمریکا شرکت‌ها به‌ویژه شرکت‌های فعال در زمینه امور مالی براساس قوانین تازه تصویب، ملزم شده‌اند تا سالانه میلیون‌ها گزارش برای دولت در زمینه فعالیت‌های مشکوک مشتریان خود تهیه کنند (گور، میثمی: ۷۸).

۲-۱-۳- مصالح اجتماعی (مصالح عامه)

گاه آنچه با حق بر حریم خصوصی تزامم پیدا می‌کند، نه از مصالح خاص دولت است و نه منافع خصوصی نهادها و سازمان‌های غیردولتی، بلکه امری است که به معنای واقعی کلمه از مصالح اجتماعی است. برای نمونه، در حوزه حقوق پزشکی که اکنون خود در حال تبدیل شدن به یک رشته‌ی مهم حقوقی است، گاه میان حق بیمار بر حریم با دیگر مصالح و منافع اجتماعی، تزامم پیدا می‌شود؛ مثلاً از یک‌سو به لحاظ اخلاقی پذیرفتنی است که پرونده‌های پزشکی افراد نباید برای همگان قابل دسترسی باشد. هم‌زمان اکثریت می‌پذیرند که برای پیشرفت‌های علمی، حمایت از بهداشت عمومی و دیگر اهداف اجتماعی، نوعی ایشار و گذشت افراد از حق شخصی

خود بر اطلاعات محرمانه‌ی پزشکی لازم است؛ اما اینکه چگونه می‌توان دسترسی محدود به اطلاعات پزشکی افراد را قانونمند کرد، مورد بحث و بررسی اندیشمندان است. در واقع، از پرسش‌های اساسی این است که ما به‌عنوان شهروند به لحاظ اخلاقی و حقوقی تا چه میزان از حق بر خلوت برخورداریم؟

به همین ترتیب، می‌توان به تزامم حق بر خلوت با مصالح و منافع مربوط به پیگیری و کشف جرایم اشاره کرد. از یک‌سو، جامعه تا اندازه‌ای حق دارد از وقوع جرایم مطلع شود و از دیگر سو، سوابق مربوط به اتهامات و یا محکومیت افراد، دارای جنبه‌ی عمومی نیز هست. از یک‌سو جامعه تا اندازه‌ای حق دارد از وقوع جرایم مطلع شود، از سوی دیگر سوابق مربوط به اتهامات و یا محکومیت افراد، دارای جنبه‌ی عمومی نیز هست. حال در اعلام عمومی وقوع جرایم از چه منطقی باید پیروی کرد؟ به‌ویژه اینکه اعلان جرم توسط رسانه‌ها بر وضعیت محاکمه منصفانه تأثیر می‌گذارد.

هوگو بلک،^(۶) از قضات آمریکا در این خصوص قائل بر این است: رسانه‌های آزاد و محاکمه‌ی عادلانه دو سیاست ارجمند برای تمدن ما است. انتخاب میان یکی از آن دو دشوار است. معما این است که هیچ‌یک از این دو ارزش، مطلق نیست. با این حال، افت و کاستی هیچ‌یک را هم نمی‌توان پذیرفت. در اینجا پیش فرضی وجود دارد که اگر مطبوعات از بین

بروند، محاکمه‌ی عادلانه به‌طور خودکار حاصل خواهد شد. بنیاد این پیش فرض آن است که وقتی گزارشگران از در وارد شوند، عدالت از پنجره بیرون خواهد رفت؛ اما این پیش فرض به‌سختی آزمون‌پذیر است؛ ضمن اینکه واقعیت این است که موانع جدی و دشوار دیگری پیش روی محاکمه‌ی عادلانه وجود دارد. در حوزه حقوق کار نیز حفظ حقوق کارفرما دسترسی به برخی اطلاعات درباره‌ی کارگر را ایجاد می‌کند که آگاهی بر آنها مستلزم افشای اسرار کارگر است. این امر نیز نوعی تزامم را میان حق کارفرما و حق کارگر بر حریم خصوصی پدید می‌آورد. سوابق کیفی افراد به اعتباری خصوصی‌اند؛ اما در شرایطی می‌توان از آنها در راستای حفظ مصالح اجتماعی بهره‌برداری کرد. بسیاری از صاحبان حرفه‌ها و مشاغل از جمله وکیلان مدافع و روان‌شناسان باید رازدار و امین مشتریان خود باشند و اطلاعات مربوط به پرونده‌های آنان را محرمانه قلمداد کنند. اما آنگاه در عمل به اطلاعاتی برخورد می‌کنند که با امور مهم اجتماعی مربوط است و مصالح اجتماعی ایجاد می‌کند تا بخش‌های خاصی از جامعه از آن آگاه شوند. امروزه، شیوه‌ی برخورد و کلای مدافع با اصل محرمانگی اطلاعات مربوط به موکلانشان در فرض تزامم با دیگر مصالح و منافع قانونی یا اخلاقی، خودبخود مفصلی از کتاب‌های مربوط به وظایف اخلاقی وکیلان را به خود اختصاص داده است.

ادامه دارد...

پی‌نوشت‌ها:

۱. اصل ۲۲ قانون اساسی: حیثیت، جان، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند. اصل ۲۳ قانون اساسی: تقیث عقاید ممنوع است و هیچ‌کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد. اصل ۲۵ بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و ترساندن آنها،
۲. ماده‌ی ۱۳۳ قانون مدنی
۳. آیه‌ی ۲۷ و ۲۸
۴. آیه‌ی ۱۲
۵. منظور از داده، اطلاعات خام و پردازش نشده است.